

## Динамічна підсистема креативності майбутнього вчителя початкової школи

М. В. Саврасов, К. С. Кисельов

Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна)  
Corresponding author. E-mail: savrasov85@ukr.net, xxxtommy1987xxxx@gmail.com

Paper received 09.02.21; Accepted for publication 23.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-247IX98-13>

**Анотація.** Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи виступає сприятливим проміжком часу для розвитку креативності суб'єкта, певними драйверами даної психологічної динаміки креативної сфери суб'єкта можуть виступати психологічні чинники уникнення образної стереотипізації, пошуку власного шляху творчої реалізації, постійного підвищення якісного та кількісного рівня оригінальності власного творчого образного продукту, прагнення до завершення та інтерпретації свого творчого продукту тощо. Основними конкретними характеристиками креативного образного акту виступає швидкість виникнення та розгортання творчого задуму, ступінь його відхилення від існуючих прототипів, намагання до завершення і належного оформлення свого творчого продукту.

**Ключові слова:** креативність, студент, структура, коефіцієнт, показник.

**Вступ.** Креативність як стійка особистісна характеристика та усталений різновид загальних здібностей виступає важливим об'єктом сучасних наукових досліджень у сфері гуманітарних та поведінкових наук, їй приділяється значна увага видатних представників як вітчизняної науки, так і закордонних науковців. Втім попри певну розробленість проблематики креативності у загальнонауковому аспекті (виділена термінологія, феноменологія, структура, окремі особливості), у аспекті вузького її розуміння (для представників окремих вікових чи професійних груп, що спеціалізуються на окремих видах професійної діяльності), особливо на емпіричному та прикладному рівні ступінь розкриття сутності даного явища лишається, на нашу думку, дещо недостатнім. Однією з таких сфер становлення та професійної діяльності виступає сфери освіти, причому додаткової актуальності становлення креативності набуває на ранніх етап освітньої активності та психічного розвитку, одним з яких виступає початкова школа. Саме дана закономірність висуває суттєві вимоги до педагогів – сучасних вчителів Нової Української Школи (НУШ), специфіки діагностики, розвитку та з'ясування найбільш інформативних особливостей їх креативності та психологічних особливостей її регуляції.

**Стислий огляд публікацій за темою.** Сконцентруємося стисло на основних чинниках, умовах та технологіях розвитку креативності майбутнього вчителя початкової школи у процес його підготовки. М. І. Гайдур, досліджуючи підготовку майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища, пропонує використання психолого-педагогічної технології, в центрі якої творчий етап, де створюються умови для застосування інформаційних ресурсів, відбувається підтримки включення майбутнього вчителя в активну творчу діяльність, розробляються та презентуються власні творчі проекти що стосуються питань творчого саморозвитку особистості педагога, аналізуються педагогічні інновації, має місце психологічний супровід та психологічна підтримка становлення майбутнього фахівця-педагога з боку практичного психолога ВНЗ [1].

С. М. Дубяга дійшла висновків, що суттєвим чинником креативності майбутнього педагога початкової школи виступає його педагогічна імпровізація, що обумовлена глибокими знаннями психолого-педагогічних дисциплін, предмету викладання та теоретичних основ педагогічної імпровізації, імпровізаційними вміннями і навичками, гнучкістю та оригінальністю мислення, винахідливістю, педагогічною інтуїцією і уявою та широким колом інтересів [2]. Обґрунтовуючи модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів, Н. Є. Колесник розглядає серед її структурних компонентів зміст художньо-технічної творчості, вміння реалізувати конструктивно-технологічний підхід до праці, взаємодоповнюваність вербальних, графічних, сенсомоторних дій з різними матеріалами, творчий і нестандартний підходи до професійної діяльності [5]. О. О. Красовська вивчає особливості формування творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів за умов використання інноваційних педагогічних технологій у професійній підготовці, серед яких розвиток творчого гнучкого нестереотипного мислення, комунікативних якостей, трансформації суспільних цінностей, здатності продукувати нестандартні ідеї, розв'язання педагогічних проблем і ситуацій, обрання інноваційних методів і прийомів викладу змісту дисциплін початкової школи, створення спеціальних умов опанування практичними вміннями педагогічної діяльності [6].

М. М. Марусинець відзначає роль креативності у формуванні професійної рефлексії майбутнього педагога початкових класів, коли із зростанням рівня розвитку професійної рефлексії поступово реалізується рефлексивно-креативний потенціал особистості, результатом якого є процес ідентифікації суб'єкта із системою особистісних і професійних цінностей педагога-професіонала, що саморозвивається [7]. В. Ю. Підгурська виділяє різні форми та методи мовнокомунікативної діяльності в ході навчальної роботи, які є ефективними засобами розвитку креативності майбутнього вчителя початкових класів як необхідної умови їх професійної реалізації [8]. Т. В. Каракатсанісом проаналізовано теорії й практики розвитку креативності майбу-

тніх учителів початкових класів у педагогічних коледжах Великої Британії та охарактеризовано систему їх професійної підготовки у педагогічних коледжах країни щодо розвитку креативності як запоруки їх професійної реалізації [3].

Теоретичний аналіз та наукове моделювання дає нам змогу стверджувати, що креативність майбутнього вчителя початкової школи тісно пов'язана із такими аспектами його фахової підготовки як: організація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища, формуванням професійної рефлексії майбутнього педагога початкових класів, формуванням творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів за умов використання інноваційних педагогічних технологій у професійній підготовці, педагогічною імпровізацією в ході професійної педагогічної діяльності тощо.

**Мета.** Основною метою нашого дослідження є встановлення, опис та інтерпретація основних змістових та структурних особливостей динамічної підсистеми креативної сфери у підготовці майбутнього вчителя НУШ. Серед основних завдань нашого дослідження виділяємо: аналіз теорії та методології становлення креативності (творчих здібностей) майбутнього вчителя початкової школи та особливостей психічної регуляції її динаміки; емпіричне дослідження закономірностей розвитку креативності майбутнього вчителя початкової школи; виявлення та опис основних психолого-педагогічних чинників динаміки креативності майбутнього НУШ.

**Матеріал і методи дослідження.** Включають аналіз та синтез наявної теоретичної та методологічної бази, теоретичне моделювання функціональних та структурних особливостей явища, що вивчається; аналіз ступеня достовірності розбіжностей середніх значень виділених емпіричних показників (критерій  $t$ -Ст'юдента); наукова інтерпретація отриманих емпіричних результатів. Методики психологічної діагностики, які входять до психодіагностичної програми нашого дослідження, вже описувались нами докладно раніше [4], тому ми не будемо зупинятися на них докладно. В якості експериментальної виборки виступають студенти 1-3 років навчання рівня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності «013 Початкова освіта» Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» загальною кількістю 120 осіб.

**Результати та їх обговорення.** Отримані результати ми намагалися інтерпретувати спираючись на психологічний зміст названих емпіричних показників, що пропонуються розробниками та модифікаторами використаних нами методик та процедур діагностики вербальної та образної креативності, враховуючи певний досвід наших попередників та власний досвід в галузі дослідження специфіки прояву креативності особистості у навчальній та професійній діяльності, у сфері розробки психолого-діагностичного та розвивального інструментарію тощо.

Як можемо бачити, від першого до третього року навчання майбутнього вчителя початкової школи, тобто на його початковому етапі фактично не відбувається виразних зрушень у сфері образної креативності май-

бутнього вчителя початкової школи, хоча усім виділеним показникам образної креативності все ж властива позитивна динаміка, для жодного з них дана тенденція не набуває характеру статистичної закономірності. Вважаємо, що викликати даний факт може системний вплив низки факторів психічного функціонування студента, структури та змісту навчального матеріалу студентів, специфіка діагностики образної креативності, що може не зовсім відповідати специфіці образної креативності майбутнього фахівця даної спеціалізації.

Для показників образної креативності майбутнього вчителя початкової школи на завершальному етапі навчання нами виявлено статистично достовірне зростання середніх значень показників оригінальності образної креативності ( $t=-5,54$  при  $p<0,001$ ), спротиву замкненню образної креативності ( $t=-4,18$  при  $p<0,001$ ), та розробленості образної креативності ( $t=-2,26$  при  $p<0,05$ ) на фоні певного зростання і решти виділених емпіричних показників. Показник оригінальності виступає як один з найвагоміших показників образної креативності взагалі, а його статистично достовірне зростання на такому рівні дає нам змогу розглядати віковий період завершального етапу професійної підготовки майбутнього фахівця даного профілю як такий, що визначає змістову складову його образної креативності, остаточно оформлює її у вигляді визначних результатів образної творчості, сприяє становленню його креативної підсистеми особистості в цілому.

Встановлено, що для показників образної креативності майбутнього вчителя початкової школи на завершальному етапі навчання нами виявлено статистично достовірне зростання середніх значень показників біглоті образної креативності ( $t=-3,98$  при  $p<0,001$ ), оригінальності образної креативності ( $t=-6,38$  при  $p<0,001$ ), спротиву замкненню образної креативності ( $t=-5,07$  при  $p<0,001$ ), та розробленості образної креативності ( $t=-3,96$  при  $p<0,001$ ) з урахуванням достатньо виразного зростання усіх виділених емпіричних показників.

Встановлена закономірність розвитку образної креативності майбутнього вчителя початкової школи впродовж цього процесу обумовлює його своєрідність як з точки зору вікової психології, так і з точки зору педагогічної психології, якщо не забувати про суттєві зміни у характері навчальної діяльності, її змісті та структурі (збільшення долі професійно орієнтованих навчальних предметів, що дедалі набувають все більшого конкретно-практичного характеру), у поглибленні професіоналізації суб'єкта (набуття практичного досвіду у ході проходження циклу практичної підготовки, подекуди поступовий початок в обмежених обсягах професійної діяльності), тобто набуття ним не тільки життєвого, особистісного та соціального досвіду, а і досвіду теоретичної та практичної діяльності, особливо на перетині таких її своєрідних сторін як кінець навчання та початок майбутньої професійної трудової діяльності.

Нами встановлено, що на початковому етапі навчання майбутнього вчителя початкової школи не відбувається статистично достовірних зрушень у сфері його вербальної креативності, хоча показникам гнучкості та розробленості вербальної креативності властива певна позитивна динаміка, а показникам біглоті

та оригінальності вербальної креативності властива певна негативна динаміка. У підсумку може сказати, що динаміка вербальної креативності наших респондентів на початковому етапі професійної підготовки є статистично недостовірною та суперечливою.

Можемо констатувати, що на завершальному етапі майбутнього вчителя початкової школи не зафіксовано достовірної динаміки середніх значень емпіричних показників його вербальної креативності, хоча більшості таких показників вербальної креативності (біглисть, гнучкість та оригінальність) властива певна позитивна динаміка. Як наслідок, можемо стверджувати що динаміка вербальної креативності наших респондентів на його завершальному етапі є переважно однорідною, проте не набуває характеру статистично достовірної. Вважаємо, що як і на попередньому етапі професійної підготовки, дана закономірність може бути обумовлена системним впливом низки факторів, серед яких індивідуально-психологічні чинники студентства даного профілю та специфіка будови навчального матеріалу та подальшої професійної діяльності за обраним профілем.

Психічне функціонування студента, особливо на першому році навчання, суттєво ускладняється необхідністю адаптації до нових умов діяльності, нового соціального оточення, нових побутових умов та зміни умов матеріального існування. У наших складних соціально-економічних реаліях не завжди даний процес обмежується одним роком, і окрім того однозначно накладає вкрай негативний відбиток на рівень психічного здоров'я, рівень академічних досягнень тощо. Фактично уся психіка людини в цьому віці та в даних умовах перебуває в умовах постійних колізій, що може дещо спотворювати особистісний профіль людини в цілому, тому природньо, що сфера творчого функціонування не є висновком, і не демонструє певної виразної динаміки.

Крім того, навчальний матеріал, що переважно обумовлює на даному етапі специфіку навчальної діяльності та когнітивного функціонування суб'єкта, за своїм змістом та структурою не зовсім відповідає, на нашу думку, профілю професійної підготовки, оскільки з незрозумілих причин недостатньо насичений фундаментальним спеціальним дисциплінами, вступними до фаху предметами, натомість вкрай захарашений дисциплінами загальноосвітньої спрямованості, що у окремих семестрах можуть складати навіть більшість змісту навчального плану підготовки фахівця. Крім недостатнього заглиблення до майбутнього фаху, дані дисципліни подаються переважно у вербальній формі, що спотворює закономірності становлення креативності суб'єкта навчальної діяльності даного профілю, руйнуючи очікування від майбутньої професії та відповідно особливостей оволодіння нею, викликаючи у нього негативні емоційні стани, розгубленість, зниження вмотивованості, втомлюваність та дратівливість.

Вважаємо за необхідне приділити певну увагу виявленому факту відсутності статистично достовірного зростання показника абстрактності назви образної креативності майбутнього вчителя початкової школи протягом усього процесу навчання та намагаємося інтерпретувати психологічний зміст даної закономірності.

Очевидним є те, що на протязі усього процесу дорослішання та набуття досвіду навчально-професійної діяльності, основними конкретними характеристиками креативного образного акту для представників даного профілю професійної підготовки виступає швидкість виникнення та розгортання творчого задуму, ступінь його відхилення від існуючих прототипів, прагнення якомога уникнути можливого повернення до них чи їх модифікація та намагання до завершення і належного оформлення свого творчого продукту.

В той же час, на їх фоні поступово відходить на другий план динаміка показника абстрактності назви образної креативності, що може означати лише що в процесі мікрівікового становлення образної креативності суб'єкта навчально-професійної діяльності вирішальними стають функціональні та змістові чинники даного процесу, що утворюють так би мовити його глибинну сутність, а не номінальна його сторона, його зовнішня обкладинка, що полягає у особливостях вербалізації даного креативного процесу, особливостях самопрезентації та презентації кінцевого творчого продукту тощо.

Якщо ж характеризувати процес становлення образної креативності майбутнього вчителя початкової школи як сукупність початкового та кінцевого її етапів, зазначимо що він виступає нерівномірним, суперечливим та доволі динамічним процесом, оскільки спочатку йому не властива певна статистично достовірна позитивна динаміка, а у другій його половині часткова (на рівні деякої кількості емпіричних показників) статистично достовірна позитивна динаміка згодом призводить до беззаперечної позитивної достовірної динаміки у розрізі мікрівікового етапу професійної підготовки у вищій. Що стосується причин даного явища, відмітимо, що для даного мікрівікового етапу в цілому, вони швидше за все такі ж, як і на складових етапах навчання, як початковому, так і завершальному. Хоча підсумовуючи процес фахової підготовки магістра початкової освіти, мусимо зауважити, що відсутність статистично достовірного зростання його вербальної креативності в процесі набуття ним вищої освіти є негативним явищем. Фахівець із вищою освітою, незалежно від її профілю, повинен мати змогу ефективно взаємодіяти із оточуючим світом, грамотно, професійно, швидко та ефективно висловлювати свої думки, розуміти висловлення інших, виражати та вербалізувати власний подальший особистісно-професійний досвід, а отже на відміну від більш ранніх вікових етапів та стадій його професіоналізації вербальна креативність теж має зазнавати за підсумками мікрівікового етапу переконливої динаміки.

Підводячи підсумок аналізу ступеня статистичної достовірності розбіжностей середніх значень показників креативної сфери майбутніх вчителів початкової школи, причому креативної сфери як цілісної та системної галузі психічного життя людини, що постає у єдності та взаємодії її вербальної та образної складової, зауважимо, що: 1) креативність студентів даного профілю протягом професійної підготовки у вищій характеризується достовірною позитивною динамікою за рахунок показників біглисті образної креативності, оригінальності образної креативності, спротиву за-

мкненню образної креативності, та розробленості образної креативності; 2) даний факт може означати обумовленість такої динаміки образної креативності впливом тенденцій пришвидшення виникнення та розгортання творчого задуму, зростання його відхилення від існуючих прототипів, прагнення якомога ефективніше запобігати їх можливій появі та намагання до завершення та оформлення свого творчого продукту, надання йому зрозумілого та презентабельного вигляду; 3) динаміка вербальної креативності студентів даного профілю протягом навчання має невиразний, неоднорідний та статистично недостовірний характер/

**Висновки.** За результатами нашого дослідження вдалося встановити наступне: основними теоретико-методологічними передумовами становлення креатив-

ності майбутнього вчителя початкової школи виступають професійна рефлексія, розвиток творчого гнучкого нестереотипного мислення, комунікативних якостей, трансформації суспільних цінностей, здатності продукувати нестандартні ідеї, розв'язання педагогічних проблем і ситуацій, обрання інноваційних методів і прийомів викладу змісту дисциплін початкової школи, створення спеціальних умов опанування практичними вміннями педагогічної діяльності; регуляція образної креативності майбутнього вчителя початкової школи протягом професійної підготовки у вищі характеризується достовірною позитивною динамікою показників біглості образної креативності, оригінальності образної креативності, спротиву замкненню образної креативності, та розробленості образної креативності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдур М. І. Підготовка майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2010. 20 с.
2. Дубяга С. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до педагогічної імпровізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2008. 23 с.
3. Каракатсаніс Т. В. Розвиток креативності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних коледжах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
4. Кисельов К. С. Програма дослідження психологічних чинників динаміки креативності майбутніх вчителів початкових класів. Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології». Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С.127-131.
5. Колесник Н. С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2007. 22 с.
6. Красовська О. О. Використання інноваційних освітніх технологій у фаховій підготовці творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2012. № 4. С. 131-140.
7. Марусинець М. М. Креативність як чинник формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів. Наука і освіта. 2010. С. 216-220.
8. Підгурська В. Ю. Креативність майбутніх учителів початкових класів як необхідна умова їх професійної мовнокомунікативної діяльності. Педагогічні науки : збірник наукових праць. 2011. Вип. 59. С. 293-296.
9. Polyakova I. V. [Overcoming barriers to the development of creativity in the process of professional training of future primary school teachers]. Nauka i osvita. 2011. № 4. S. 317-320.
10. Prokof'eva M. Yu. (2008). Integratsiya pedagogichnoyi pidgotovki maybutnih vihovateliv doshkilnih zakladiv i vchiteliv pochatkovih klasiv [Integration of pedagogical training of future educators of preschool institutions and primary school teachers]: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Odesa. 21 s. [in Ukrainian].

#### REFERENCES

1. Gaydur M. I. Preparation of future teachers for the organization of educational and cognitive activities of junior schoolchildren in the information environment: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Yalta. 2010. 20 s.
2. Dubyaga S. M. Preparation of future primary school teachers for pedagogical improvisation: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. K. 2008. 23 s.
3. Karakatsanis T. V. Development of creativity of future primary school teachers in pedagogical colleges of Great Britain: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Zaporizhzhya. 2014. 20 s.
4. Kiselov K. S. The program of research of psychological factors of dynamics of creativity of future teachers of initial classes. Tezi Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi «Traditsiyi ta novatsiyi u sferi pedagogiki ta psihologiyi». Tavriyskiy natsionalniy universitet imeni V. I. Vernadskogo. 2019. S.127-131.
5. Kolesnik N. E. Preparation of future primary school teachers for the organization of artistic and technical creativity of students: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Zhitomir. 2007. 22 s.
6. Krasovska O. O. The use of innovative educational technologies in the professional training of the creative personality of the future primary school teacher. Pedagogika i psihologiya profesijnoyi osviti. 2012. № 4. S. 131-140.
7. Marusynets M. M. Creativity as a factor in the formation of professional reflection of future primary school teachers. Nauka i osvita. 2010. S. 216-220.
8. Pidgurska V. Yu. Creativity of future primary school teachers as a necessary condition for their professional language and communication activities. Pedagogichni nauki : zbirnik naukovih prats. 2011. Vip. 59. S. 293-296.

#### Dynamic subsystem of creativity of the future primary school teacher

M. V. Savrasov, K. S. Kyselov

**Abstract.** Professional training of future primary school teachers is a favorable time for the development of creativity of the subject, certain drivers of this psychological dynamics of the creative sphere of the subject may be psychological factors to avoid figurative stereotyping, finding their own way of creative realization, constantly improving the quality and quantity of originality. figurative product, the desire to complete and interpret their creative product, etc. The main specific characteristics of a creative figurative act are the speed of emergence and development of a creative idea, the degree of its deviation from existing prototypes, the effort to complete and properly design your creative product.

**Keywords:** *The creativity, a student, the structure, the coefficient, the indicator.*